

ADALET REFORMU/ 2019 ÇERÇEVESİNDE
ÇOCUKLARI İLGİLENDİREN KONULARI KAPSAYAN
ÇOCUK VAKFI RAPORU
23 Ekim 2019

Çocuk Vakfı, TBMM gündeminde olan Adalet Reformu/ 2019 çerçevesinde Çocuk Hakları temelinde, Çocuk Adalet Sistemi ve Çocuk Koruma Sistemi'ne yönelik rapor hazırladı. Çocuk Muhakeme Kanunu (5271), Çocuk Koruma Kanunu (5395) ve Çocuk Adalet Sistemi başlıkları altında düzenlenen rapor tespit ve önerilerden oluşmaktadır.

1) Ceza Muhakemesi Kanunu (5271)

a. Tutuklu yargılama süreleri (md.102)

Hali hazırda düzenlemede ağır ceza mahkemelerinin görev alanına girmeyen suçlarda tutuklu yargılama süresi bir yıldır. Bu süre altı ay uzatılabilir. Ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçlarda iki yıldır ve üç yıla kadar uzatılabilir. Terörle Mücadele Kanunu kapsamındaki suçlar bakımından ise beş yıla kadar uzatılabilir.

Reform paketinde bu maddeye getirilen bir ek ile tutukluluk süreleri çocuklar bakımından kısaltılmaktadır. Buna göre, “**fiili işlediği sırada onbeş yaşını doldurmamış çocuklar bakımından yarı oranında, onsekiz yaşını doldurmamış çocuklar bakımından ise dörtte üç oranında**” uygulanması öngörülmektedir. Bu öneri yasalaşacak olursa çocuklar için tutukluluk süreleri aşağıdaki gibi olacaktır.

	Ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen suçlar	Ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen suçlar	
		Diğer suçlar	TMK kapsamındaki suçlar
12-15 yaş	6 ay + 3 ay	1 yıl + 6 ay	1 yıl + 18 ay
16-18 yaş	9 ay + 4,5 ay	18 ay + 9 ay	18 ay + 27 ay

Önerilen düzenleme, mevcut durum ile karşılaştırıldığında çocuklar açısından tutuklu yargılanma süreleri bakımından bir iyileşme getirmektedir. Ancak ÇHS'nin 37.maddesi ile düzenlenen çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasına mümkün olan en kısa süre ile başvurulması ilkesi açısından değerlendirildiğinde sürelerin tutuklu yargılanma açısından hâlâ uzun olduğu görülecektir.

Pekin Kuralları'nın 17. maddesi ve ÇHS'nin 37. maddesinde öngörüldüğü üzere, çocuklar için özgürlüğün kısıtlanmasının *son çare ilkesi* çerçevesinde istisnai bir yol olarak kullanılmasını sağlayacak bir düzenleme yapılmadıkça bu alanda tam bir iyileşme sağlanamayacaktır. Bu kapsamda yasaya Pekin Kuralları'nda yer alan **“Özgürlükten yoksun bırakmaya, suçun başka bir kişiye yönelik ciddi bir saldırı niteliğinde bulunması veya çocuğun ciddi suç işlemeyi itiyat hâline getirmiş olması hâlleri dışında başvurulmamalıdır”** hükmünün açığa girmesi önerilir.¹

b. Mağdur ile şikayetçinin dinlenmesi (md. 236)

Halihazırda yürürlükte olan düzenlemeye göre, mağdur çocuk ve psikolojisi bozulmuş yetişkinlerin ifadeleri alınırken yanlarında uzman bulundurulması ve mağdurun yanında bulunacak kişiler için bilirkişilik düzenlemelerinin uygulanacağı öngörülmüştür. Reform paketinde bu maddede birden fazla değişiklik bulunmaktadır. İlk olarak, mağdurun yanında uzman bulundurulmasına ilişkin hüküm korunmakta ancak bu kişilerin bilirkişilik düzenlemelerine tabi olacaklarına ilişkin fıkra çıkarılmaktadır. Bu da ücret ve yol giderlerinin adli sistem içerisinde nereden ve nasıl karşılanacağı konusunda karışıklık yaratabilecektir.

İkinci olarak, mağdurun ifadesinin alınacağı yer ile ilgili olarak birden fazla düzenleme yapılmaktadır. Buna göre;

- **“Cumhuriyet savcısı veya hâkim tarafından ifade ve beyanının özel ortamda alınması gerektiği ya da şüpheli veya sanık ile yüz yüze gelmesinde sakınca bulunduğu değerlendirilen çocuk veya mağdurların ifade ve beyanları özel ortamda uzmanlar aracılığıyla alınır.”** hükmü adliyelerde kurulan adli görüşme odalarının hukuki zemini oluşturmaya yönelik bir düzenleme olarak ihtiyacı karşılamaya yöneliktir.
- “Türk Ceza Kanununun 103'üncü maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenen suçlardan mağdur olan çocukların soruşturma evresindeki beyanları, bunlara yönelik hizmet veren merkezlerde Cumhuriyet savcısının nezaretinde uzmanlar aracılığıyla alınır. Mağdur çocuğun beyan ve görüntüleri kayda alınır. Kuvuşturma evresinde ise ancak, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması açısından mağdur çocuğun beyanının alınması veya başkaca bir işlem yapılmasında zorunluluk bulunması hâlinde bu işlem, mahkeme veya görevlendireceği naip hâkim tarafından bu merkezlerde uzmanlar aracılığıyla yerine getirilir. Mağdur çocuk yargı çevresi ve mülkî sınırlara bakılmaksızın en yakın merkeze götürülmek suretiyle bu fıkrada belirtilen işlemler yerine getirilir.” hükmü hem olumlu hem de olumsuz düzenlemeler içermektedir.

¹ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Uygulama El Kitabı, UNICEF Ankara – 2002, sf. 557

İlk fıkra cinsel suç mağduru çocukların soruşturma aşamasında ifadelerinin Çocuk İzlem Merkezleri gibi yeni kurulan yerlerde alınmasını sağlamaya yöneliktir. Üçüncü fıkra ise kovuşturma aşamasında çocuğun tekrar dinlenmesinin gerekmesi halinde ifadelerin bu işe özgü yerlerde alınmasını öngörmektedir.

Her iki fıkra da hem bu merkezlerde ifade alınmasının hukuki zeminini oluşturacak olması hem de bu merkezlere gitmek istemeyen uygulamacılara yol gösterecek olması bakımından ihtiyacı karşılamaya yönelik bir düzenlemedir. Mağdur çocuğun beyan ve görüntülerinin kayda alınmasını öngören ikinci fıkrada bu alanda takdire bağlı uygulamaları bir standarda kavuşturacak olması bakımından ihtiyacı karşılamaya yöneliktir. Son fıkra ise çocuğun bulunduğu yerde bu tür merkezlerin bulunmaması hâlinde çocuğun en yakın yere götürülmesini öngörmektedir. Bu riskli bir düzenlemedir. Çok basit bir hâl için ifade vermek için bir başka yere gitmek zorunda kalmak, çocukların ikincil mağduriyetlerini arttıracak riskler içermektedir. Öte yandan böyle bir imkân bulunduğu sürece bu tür hizmetlerin yaygınlaştırılmadığı da çocuk mahkemeleri uygulamasından bilinmektedir. Cinsel istismar suçlarında mağdur ve yakınları açısından en caydırıcı olanın adli sistem içerisinde ikincil mağduriyete neden olan hâller olduğu dikkate alınmalı ve çocuğun bir başka yere götürülmesini gerektirmeyecek bir yöntem sunulmalıdır.

- **“Beşinci ve altıncı fıkra kapsamında kayda alınan beyan ve görüntüler dava dosyasında saklanır ve gizliliği için gerekli tedbirler alınır.”** hükmü de bu verilerin korunması açısından bir ihtiyacı karşılamaya yöneliktir.

c. Seri ve basit muhakeme usulü (md. 250/251)

Reform Paketi, kamu davasının açılmasının ertelenmesi yoluna başvurulabilecek hâllerde, bu yola başvurulmaması hâlinde kovuşturma aşamasında seri muhakeme usulü uygulanmasını öngörmektedir. Adli para cezasını ve/veya üst sınırı iki yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlarda basit yargılama usulünün uygulanmasına karar verilebileceği öngörülmektedir.

Her iki usul de, çocuğa özgü adalet sisteminin gereklerinin uygulanmasına izin vermeyeceği için çocuklara uygun değildir. Bu nedenle her iki usulün de yaş küçüklüğü durumunda uygulanmamasının öngörülmüş olması yerinde olmuştur.

2) Çocuk Koruma Kanunu

a. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi (md. 19)

Halihazırda yürürlükte olan düzenlemeye göre üst sınırı bir yılın altında hapis cezasını gerektiren suçlarda kamu davasının açılmasının ertelenmesi müessesine başvurulmaktadır.

Adalet Reformu Paketi, 15 yaşından küçükler bakımından kamu davasının açılmasının ertelenmesi yoluna başvurma olanağını geliştirmektedir. Buna göre, hapis cezasının üst sınırı, onbeş yaşını doldurmamış çocuklar bakımından beş yıl olarak uygulanacaktır. ÇHS 40. maddesi ve Pekin Kuralları'nın 11. maddesi ile öngörülen yargı dışı yollara başvurma olanağını arttırması bakımından bu düzenleme önemli bir yeniliktir. Ancak yargı dışı yolların çocuğun ihtiyaçlarını değerlendirme çalışması ve bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik çok iyi bir çocuk koruma sistemi gerektirdiği dikkate alınmaz ise bu değişiklik hem uygulamaya konu olacak çocuk için hem de çocuk adalet sistemi için aleyhe sonuç yaratabilir. Bu nedenle, bu değişikliği destekleyecek biçimde Çocuk Koruma Kanunu'nun 2005 yılında eksik kalan koruma sistemi ile adalet sistemini ilişkilendiren bölümünün yeniden çalışılması, tedbir olanaklarının arttırılması bakımından idareye verilen görevlerin güçlendirilmesi gerekmektedir.

b. Sosyal çalışma görevlilerinin görevlendirilmesi ve eğitimleri (md. 32/33)

Halihazırda yürürlükte olan düzenlemeye göre sosyal çalışma görevlilerinin çalışacakları çocuk mahkemesine atanması öngörülmektedir.

Reform paketi ise, sosyal çalışma görevlilerinin adliyeye atanmalarını ve mahkemelere görevlendirilmelerini öngörmektedir. Bu düzenleme, sosyal çalışma görevlilerinin artık bir hakime bağlı çalışmayacağını düşündürmektedir. Sosyal inceleme yapmak ve rapor yazmak, bizim hukuk sistemimize göre bilirkişilik faaliyetidir. Bu nedenle, sosyal çalışma görevlisinin sicil amirine bağlı çalışması uygulamada rapor içeriğinin raporun sunulacağı makam tarafından yönlendirilmesi gibi sorunlara neden olmaktadır. Bu gibi sorunların giderilmesi için, sosyal çalışma görevlilerinin personel dairesi içinde ayrı bir uzmanlık birimi biçiminde örgütlenmesi bir yöntem olarak gündemde bulunmaktaydı. Reform paketine bakıldığında, sosyal çalışma görevlilerinin mahkemeye atanmayacağı anlaşılmakta, ancak nasıl bir örgütsel yapı içerisinde olacakları anlaşılammamaktadır. Bu belirsizlik giderilmeli, sosyal çalışma görevlilerinin özerk bir birim olarak örgütlenmesi sağlanmalı ve mesleki standartların uygulanmasının güvence altına alınması bakımından da uzmanlığı dikkate alan bir örgütsel yapı oluşturulmalıdır.

Ancak bu alanda bir düzenleme yaparken, uzmanlık konusunda en önemli sorunun çözülmesi için de ÇKK 3.e maddesinde yer alan sosyal çalışma görevlisi tanımı değiştirilmeli ve sosyal inceleme sadece sosyal hizmet uzmanlarının (sosyal çalışmacıların) işi olarak tarif edilmelidir. 2005 yılında Kanun düzenlenirken, o sırada sadece bir fakültenin olması ve bu okulun mezunlarının ihtiyacı karşılamayacak olması sebebiyle, ilgili fakültelerinin hocalarının önerisi üzerine üç branşın (psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal hizmet) mezunlarının mahkemeler nezdinde görevlendirilmesi ve bu nedenle de karışıklığı önlemek üzere kendilerine sosyal çalışma görevlisi denilmesi kararlaştırılmıştı. Aradan geçen zamanda sosyal hizmet bölümlerinin

artması ile bu ihtiyaç ortadan kalkmış olmasına rağmen, 2011 yılında yapılan bir Kanun değişikliği ile bu alanda hiçbir yeterliliği olmayan meslekler de bu tanıma eklenmek suretiyle uzmanlık şartından tamamen uzaklaşmıştır. Reform paketinin çocuklar lehine getirdiği düzenlemelerin uygulamada bir çocuğun hayatına olumlu etki edebilmesi için iyi bir sosyal inceleme yapılmasına ihtiyaç göstermektedir. Bu nedenle, sosyal incelemenin kalitesini güvence altına alacak düzenlemelerin de yapılması bu aşamada zorunludur.

3) Çocuk Adalet Sistemi Reformunun bekleyen konuları:

Yukarıda izah edildiği üzere, Adalet Reformu Paketi ile Çocuk Adalet Sistemi'nde bazı iyileştirmeler öngörülmektedir. Ancak çocuk adalet sistemi henüz çocuğa özgü adalet anlayışı ile organize edilmiş olmadığı için maddeler üzerinde yapılan değişiklikler ile etkili sonuçlar elde edilmesi beklenemez. Örneğin tutuklama sürelerine getirilen kısıtlamalar, yargı dışı yollara başvurma olanağının artırılması gibi düzenlemeler kâğıt üzerinde lehe değişiklikler olmakla birlikte, uygulamada da lehe sonuç verebilmesi çocuğun içinde bulunduğu durumun araştırılmasını ve ihtiyacını karşılayacak nitelikte tedbir olanaklarına erişebilmesini gerektirmektedir.

Dolayısıyla, Çocuk Adalet Sistemi'nin ihtiyaç duyduğu başlıca değişiklikler ile ilgili olarak aşağıdaki alanları kapsayacak bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır:

- a. **Çocuk Adalet Sistemi ile Çocuk Koruma Sistemi'nin işbirliğini arttıracak düzenlemelerin yapılması.** Bunun için Almanya örneğinde olduğu gibi adalet sistemi içerisinde görev yapacak bir çocuk koruma birimi (ACSHB'nin bir birimi) kurulması veya işbirliği sağlayacak başka mekanizmalar kurulması gerekmektedir. AÇSHB İl Müdürlüklerinde, ÇKKUY ile öngörülen bildirim mekanizmasının işlemlerini sağlayacak bir birim ve denetim kararlarının yerine getirilmesinden sorumlu bir birim kurulması da bu yönde atılacak bir adım olarak düşünülebilir.
- b. **TCK 31.maddesinde yapılacak değişiklik ile özgürlüğü kısıtlayıcı cezanın son çare olması ilkesini bütün çocuklar için hayata geçirecek bir düzenleme yapılması.** "Kanunda öngörülen tedbirler ile sonuç alınamaması veya alınamayacağına anlaşılması hâlinde cezaya hükmedileceği" esasını benimseyen bir düzenleme yapılmalıdır.
- c. **Çocuk mahkemelerinin verdiği tedbir kararlarının uygulanması ve denetlenmesinin sağlanması.** Bunun için tedbir kararları ile ilgili planlama ve raporlama süreçlerinin, uygulayıcılar ile karar vericiler arasından çocuğun yararını güvence altına alacak biçimde işbirliği yapılmasını sağlayacak biçimde uygulanması için ilgili Bakanlıkların gerekli teşkilatlanmayı yapması için süreye bağlı düzenleme yapılmalıdır.